

15 Μαγτίου 1991

[Α. ΛΟΙΖΟΥ, ΠΡ., ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ, ΣΤΥΛΙΑΝΙΔΗΣ, ΠΙΚΗΣ, ΠΑΠΑΔΟ-
ΠΟΥΛΟΣ, ΧΑΤΖΗΤΣΑΓΓΑΡΗΣ, ΠΟΓΙΑΤΖΗΣ, ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΗΣ, ΝΙΚΗ-
ΤΑΣ, ΑΡΤΕΜΙΔΗΣ, Δ/στές]

ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΑΡΘΡΟ 140 ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ,

Αιτητής,

v.

ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ,

Καθ' ων η αίτηση.

(Αναφορά Αρ. 4/90).

Συνταγματικό Δίκαιο — Σύνταγμα — Άρθρα 40 και 64 — Εξαντλητική η απαρίθμηση των προϋποθέσεων εκλογιμότητας των πολιτών στα αξιώματα του Προέδρου της Δημοκρατίας και του βουλευτή αντίστοιχα — Ερμηνεία των προϋποθέσεων.

Ο Περί Πραξικοπήματος (Ειδικά Διατάξεις) (Τροποποιητικός) Νόμος του 1990 — Καθιερώνει νέο κώλυμα εκλογιμότητας τροποποιώντας τις οικείες συνταγματικές διατάξεις — Η συμμετοχή στην πραξικοπηματική κυβέρνηση από μόνη της δεν ικανοποιεί τις προϋποθέσεις των παραγράφων 40(γ) και 64(γ) του Συντάγματος — Οι νομοθετικές προβλέψεις και διαπιστώσεις δεν μπορούν να υποκαταστήσουν την καταδίκη ή απόφαση αρμόδιου δικαστηρίου. 5
10

Συνταγματικό Δίκαιο — Δίκαιο της ανάγκης — Αποτελεί στην Κύπρο πηγή συνταγματικού δικαίου και εφαρμόζεται επί αδυναμίας λειτουργίας των συνταγματικών διατάξεων — Ο περί Πραξικοπήματος (Ειδικά Διατάξεις) (Τροποποιητικός) Νόμος του 1990 δεν μπορεί να δικαιολογηθεί με το Δίκαιο της Ανάγκης — Η ποινική δίωξη των πραξικοπηματιών για συναφή ποινικά αδικήματα κατά παράβαση του Ποινικού Κώδικα ήταν πάντοτε και παραμένει ανοικτή (Βλ. Η Δημοκρατία v. Νικολάου Σαμπών (1977) 2 Α.Α.Δ. 1) και συνιστά την εναλλακτική της παρέκκλισης από το Σύνταγμα θεραπεία — Αντισυνταγματικός άρα ο εν λόγω νόμος ως αντίθετος και ασύμφωνος με τις διατάξεις των Άρθρων 40 και 64 και κατ' επέκταση του Άρθρου 179 του Συντάγματος. 15
20

Την παρούσα αναφορά καταχώρισε ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, με βάση το Άρθρο 140 του Συντάγματος, προς Γνωμάτευση 25

3 Α.Α.Δ. Πρ. Δημοκρατίας ν. Βουλής Αντιπρ.

κατά πόσο ο Περί Πραξικοπήματος (Ειδικά Διατάξεις) (Τροποποιητικός) Νόμος του 1990 ευρισκόταν σε αντίθεση ή ήταν ασύμφωνος με τις διατάξεις των Άρθρων 40, 64 και 179 του Συντάγματος.

5 Με τον υπό κρίση Νόμο το άρθρο 4 του Περί Πραξικοπήματος (Ειδικά Διατάξεις) Νόμου του 1975 τροποποιούνταν με την προσθήκη πρόνοιες περί στέρησης του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις Προεδρικές, Βουλευτικές κλπ. εκλογές, των μελών της πραξικοπηματικής (του 1974) κυβερνήσεως.

10 Ως εκ του περιεχομένου των συνταγματικών διατάξεων η επιχειρηματολογία περιορίστηκε στην εξέταση του μέρους εκείνου του Νόμου που αφορούσε το δικαίωμα του εκλέγεσθαι στο αξίωμα του Προέδρου της Δημοκρατίας και του Βουλευτή.

Το Ανώτατο Δικαστήριο κρίνοντας τον επίδικο νόμο ως αντισυνταγματικό γνωμοδότησε:

15 1. Τα Άρθρα 40 και 64 του Συντάγματος καθορίζουν τις προϋποθέσεις εκλογιμότητας για το αξίωμα του Προέδρου της Δημοκρατίας και του Βουλευτή αντίστοιχα.

20 Η διατύπωση και των δύο άρθρων του Συντάγματος είναι σαφής. Σ' αυτά απαριθμούνται εξαντλητικά οι προϋποθέσεις εκλογιμότητας για τα αντίστοιχα αξιώματα. Είναι φανερό ότι αποτελεί προϋπόθεση στέρησης της εκλογιμότητας ενός πολίτη:-

(α) Η καταδίκη για αδίκημα ατιμωτικό ή ηθικής αισχροτήτας, ή

25 (β) Η στέρηση της εκλογιμότητας κατόπιν απόφασης αρμόδιου δικαστηρίου ένεκα οποιουδήποτε εκλογικού αδικήματος.

30 Απαιτούν δηλαδή οι συνταγματικές διατάξεις στην πρώτη περίπτωση καταδίκη για αδίκημα που εμπίπτει στις κατηγορίες που αναφέρονται σ' αυτές, και στη δεύτερη στέρηση εκλογιμότητας μετά από απόφαση αρμόδιου δικαστηρίου για εκλογικό αδίκημα. Ο όρος "καταδίκη" που βρίσκεται στα πιο πάνω άρθρα σημαίνει καταδίκη από αρμόδιο δικαστήριο το οποίο ασκεί ποινική δικαιοδοσία (βλέπε *The Attorney-General v. Georghiou (1984) 2 C.L.R. 251*).

35 2. Ο κρίνόμενος Νόμος καθιερώνει νέο κώλυμα εκλογιμότητας με αποτέλεσμα να τροποποιούνται οι συνταγματικές διατάξεις με την προσθήκη νέων προϋποθέσεων εκλογιμότητας, πράγμα αντίθετο προς τις ρητές και σαφείς πρόνοιες των άρθρων αυτών.

40 Στην προκειμένη περίπτωση οι διατάξεις του κρίνόμενου Νόμου δεν αποτελούν καταδίκη ούτε και στέρηση εκλογιμότητας από αρμόδιο δικαστήριο και εκλογικό αδίκημα. Η δε συμμετοχή στην πραξικοπηματική κυβέρνηση από μόνη της δεν ικανοποιεί τις προϋποθέσεις των παραγράφων 40(γ) και 64(γ) του Συντάγματος

που εκτίθενται πιο πάνω. Οι Νομοθετικές προβλέψεις και διαπιστώσεις δεν μπορούν να υποκαταστήσουν την καταδίκη ή απόφαση αρμόδιου δικαστηρίου.

Περαιτέρω ο κρινόμενος Νόμος δεν μπορεί να δικαιολογηθεί με το Δίκαιο της Ανάγκης το οποίου, σύμφωνα με τη νομολογία μας (*Attorney-General of the Republic v. Ibrahim and Others, 1964 C.L.R. 195*), αποτελεί στην Κύπρο πηγή συνταγματικού δικαίου και εφαρμόζεται όταν υπάρχει επιτακτική ανάγκη ή εξαιρετική περίπτωση και δεν υπάρχει άλλη θεραπεία εκτός από τη θεραπεία της κατ' ανάγκη παρέκκλισης από το Σύνταγμα του οποίου οι διατάξεις δεν μπορούν να λειτουργήσουν. 5 10

Δεν μπορεί βάσιμα να προβληθεί ο ισχυρισμός ότι δεν υπήρχε άλλη θεραπεία από την κατ' ανάγκη παρέκκλιση από το Σύνταγμα με την ψήφιση του επίδικου Νόμου. Η ποινική δίωξη των πραξικοπηματιών για συναφή ποινικά αδικήματα κατά παράβαση του Ποινικού Κώδικα, ήταν πάντοτε και ακόμη είναι ανοικτή, αρκεί να υπήρχε η πολιτική βούληση για το σκοπό αυτό. Δεν υπήρχε δε οποιοδήποτε άλλο νομικό κώλυμα. Στην υπόθεση *Δημοκρατία ν. Νικολάου Σαμπών (1977) 2 Α.Α.Δ. 1*, αποφασίστηκε ότι η εξαγγελία αμνηστίας από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας στο λόγο του της 7ης Δεκεμβρίου, 1974, δεν αποτελεί κώλυμα ποινικής δίωξης γιατί δε θεσπίστηκε από τη Βουλή των Αντιπροσώπων οποιαδήποτε νομοθεσία που να δίδει την απαιτούμενη νομική ισχύ σε τέτοια αμνηστία και οι διατάξεις του Ποινικού Κώδικα δεν κατέστησαν ανενεργείς. 15 20 25

3. Για τους πιο πάνω λόγους ο κρινόμενος Νόμος, σε όση έκταση αναφέρεται στο δικαίωμα εκλογιμότητας για τα αξιώματα του Προέδρου της Δημοκρατίας και Βουλευτή, είναι αντισυνταγματικός ως αντίθετος και ασύμφωνος με τις διατάξεις των Άρθρων 40 και 64 και κατ' επέκταση του άρθρου 179 του Συντάγματος. 30

Τρία μέλη του Δικαστηρίου, συμφωνώντας με την περί αντισυνταγματικότητας κρίση της πλειοψηφίας, εξέδωσαν ιδίαν απόφαση με διάφορο σκεπτικό.

Γνωμάτευση ως ανωτέρω. 35

Αναφερόμενες υποθέσεις:

Attorney-General v. Georghiou (1984) 2 C.L.R. 251

Attorney-General v. Ibrahim, 1964 C.L.R. 195

Δημοκρατία ν. Σαμπών (1977) 2 Α.Α.Δ. 1

Board for Registration of Architects and Civil Engineers v. Kyriakides (1966) 3 C.L.R. 640 40

P.I.K. και άλλοι ν. Καραγιώργη και άλλου (1991) 3 Α.Α.Δ. 159

Λιασή ν. Γενικού Εισαγγελέα (1975) 3 Α.Α.Δ. 558·

Pavlou v. Attorney-General (1979) 1 J.S.C. 172·

Cosma v. Attorney-General (1980) 1 J.S.C. 31·

Righa v. Attorney-General (1980) 1 J.S.C. 94·

5 *Anastassiou v. Demetriou (1981) 1 C.L.R. 589·*

*Πρόεδρος της Δημοκρατίας ν. Βουλής των Αντιπροσώπων (1985)
3 Α.Α.Δ. 2224·*

Aloupas v. National Bank of Greece (1983) 1 C.L.R. 55·

Paporis v. National Bank of Greece (1986) 1 C.L.R. 578.

10 Αναφορά.

Αναφορά από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας στο Ανώτατο Δικαστήριο για γνωμάτευση κατά πόσο ο Περί Πραξικοπήματος (Ειδικαί Διατάξεις) (Τροποποιητικός) Νόμος του 1980 ευρίσκεται σε αντίθεση ή είναι ασύμφωνος προς τις διατάξεις των Άρθρων 40, 64 και 179 του Συντάγματος.

20 *Μ. Τριανταφυλλίδης, Γενικός Εισαγγελέας της Δημοκρατίας, με Α. Λουκαΐδη, Βοηθό Γενικό Εισαγγελέα της Δημοκρατίας, Τ. Πολυχρονίδου (Δνίς), Δικηγόρος της Δημοκρατίας Α και Α. Δημητριάδου (Δνίς), Δικηγόρο της Δημοκρατίας, για τον αιτητή.*

Ε. Ευσταθίου με Κ. Χρυσοστομίδη, Κ. Καμένο και Κ. Ευσταθίου, για τους καθ' ων η αίτηση.

Cur. adv. vult.

25 *Α. ΛΟΙΖΟΥ, Πρ.: Την 1η Νοεμβρίου, 1990, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας καταχώρησε στο Ανώτατο Δικαστήριο, με βάση το Άρθρο 140 του Συντάγματος, την Αναφορά αυτή για Γνωμάτευση κατά πόσο ο Περί Πραξικοπήματος (Ειδικαί Διατάξεις) (Τροποποιητικός) Νόμος του 1990 ευρίσκεται σε αντίθεση ή είναι ασύμφωνος με τις διατάξεις των Άρθρων 40, 64 και 179 του Συ-*

ντάγματος.

Τα γεγονότα που προηγήθηκαν της Αναφοράς έχουν:-

Η Κοινοβουλευτική Ομάδα του Σοσιαλιστικού Κόμμα-
τος ΕΔΕΚ κατάθεσε Πρόταση Νόμου τιτλοφορούμενη
"Νόμος Τροποποιών τον Περί Πραξικοπήματος (Ειδικά 5
Διατάξεις) Νόμο του 1975", η οποία δημοσιεύτηκε στο Πα-
ράρτημα Έκτο της Επίσημης Εφημερίδας της Δημοκρα-
τίας στις 16 Φεβρουαρίου, 1990.

Η Πρόταση αυτή Νόμου συνοδευόταν από αιτιολογική
έκθεση η οποία αναφερόταν στο ομόφωνο ψήφισμα της 10
Βουλής των Αντιπροσώπων της 30ης Οκτωβρίου, 1974, με
το οποίο καταδικαζόταν το πραξικόπημα της 15ης Ιου-
λίου, 1974, και εκαλείτο η Κυβέρνηση να προσάψει κατη-
γορίες εναντίον των πρωτεργατών του πραξικοπήματος
στην προδοσία της χώρας τους και οι οποίοι συνέχιζαν 15
τις απαράδεκτες εκδηλώσεις τους εναντίον του Κράτους.
Η αιτιολογική έκθεση προσθέτει ότι ήταν επαρκής αιτιο-
λογία για την υποστήριξη της Πρότασης Νόμου το γεγο-
νός ότι τίποτε δεν είχε γίνει από κυβερνητικής πλευράς,
παρά το πιο πάνω ομόφωνο ψήφισμα, αλλά αντίθετα μέλη 20
της πραξικοπηματικής κυβέρνησης εμφανίζονται στο πο-
λιτικό προσκήνιο και διεκδικούν θέση στην πολιτική ζωή
του τόπου.

Η Κοινοβουλευτική Επιτροπή Νομικών μελέτησε την
πιο πάνω Πρόταση Νόμου σε συνεδρίες της που πραγμα- 25
τοποιήθηκαν στις 30 Αυγούστου, 1990, 27 Σεπτεμβρίου,
1990, και 8 και 15 Οκτωβρίου, 1990, και αποφάσισε με
πλειοψηφία να εισηγηθεί στη Βουλή των Αντιπροσώπων
την ψήφισή της σε Νόμο.

Η Έκθεση της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Νομικών
αναφέρεται σε γραπτή γνωμάτευση του Γενικού Εισαγγε- 30
λέα, ημερομηνίας 25 Σεπτεμβρίου, 1990, στην οποία τονί-
ζεται ότι στο μέτρο που ο Νόμος αυτός στερεί το δικαίω-
μα του εκλέγεσθαι σε Προεδρικές και Βουλευτικές εκλογές
στα μέλη της 'πραξικοπηματικής κυβέρνησης' που ορίζε-

5 ται με το Άρθρο 2 του Περί Πραξικοπήματος (Ειδικά Διατάξεις) Νόμου του 1975 (Νόμος αρ. 57 του 1975) δεν μπορεί να θεσπισθεί έγκυρα από συνταγματικής άποψης γιατί πρόκειται περί προσθήκης προϋπόθεσης εκλογιμότητας στα Άρθρα 40 και 64 του Συντάγματος.

Η Έκθεση της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Νομικών περιέχει τις θέσεις των μελών της.

10 Ο κ. Ευσταθίου εκ μέρους της ΕΔΕΚ επικαλέσθηκε προς υποστήριξη της θέσης του την ανάγκη σεβασμού της συνταγματικής τάξης, τον άγραφο εθιμικό κανόνα να μην επικαλούνται το Σύνταγμα όποιοι το καταλύουν και ανέφερε ότι το Σύνταγμα δεν καθορίζει εξαντλητικά τα κωλύματα του εκλογικού δικαιώματος.

15 Ο κ. Χριστοφίδης για το Δημοκρατικό Συναγερμό τάχθηκε εναντίον της ψήφισης της Πρότασης Νόμου γιατί θεωρούσε πως έκδηλα παραβιάζει το Σύνταγμα και τις Διακηρύξεις και Διεθνείς Συμβάσεις για ανθρώπινα δικαιώματα. Η Πρόταση Νόμου ουσιαστικά επιβάλλει ποινή χωρίς δίκη παραβιάζοντας κάθε έννοια δικαιοσύνης. Επίσης αυτή αντιστρατεύεται τη θεμελιακή πολιτική του ΔΗ.ΣΥ. για λήθη.

25 Οι Βουλευτές του ΔΗ.ΚΟ., Μέλη της Επιτροπής, με εξαίρεση το Βουλευτή κ. Ανδρέα Παναγιώτου, τόνισαν πως η σαφής και σταθερή θέση του ΔΗ.ΚΟ υπαγορεύει την υποστήριξη της Πρότασης Νόμου. Ο Βουλευτής του ΔΗ.ΚΟ. κ. Α. Παναγιώτου με γραπτή δήλωση υποστήριξε ότι η Πρόταση Νόμου η οποία είχε πολιτική πτυχή και σημασία, ήταν προφανώς αντισυνταγματική.

30 Ο Κοινοβουλευτικός Εκπρόσωπος του ΑΚΕΛ, κ. Πουμπουρή, ανέφερε ότι το κόμμα του θα τοποθετηθεί υπέρ της Πρότασης Νόμου, γιατί θεωρεί αναγκαία τη νομοθετική ρύθμιση του θέματος. Υποστήριξε ότι το συζητούμενο θέμα δεν είναι μόνο νομικό αλλά και πολιτικό - θέμα ηθικής τάξης και απόδοσης δικαιοσύνης στο λαό από τη Βουλή, που έχει υποχρέωση να προστατεύει τη Δημοκρα-

τία. Η λήθη που εξήγγειλε ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος το 1974 ήταν μια πράξη που ανταποκρινόταν στις συνθήκες της εποχής χωρίς αυτό να σημαίνει ότι αναγνώριζε το δικαίωμα στους πραξικοπηματίες να αναλαμβάνουν δημόσια αξιώματα.

5

Ο κ. Παπαπέτρου, δήλωσε ότι το ΑΔΗΣΟΚ θα ψήφισε την Πρόταση Νόμου, για να δοθεί το πολιτικό μήνυμα στο λαό ότι είναι ανεπίτρεπτο οι εγκληματίες και οι υπεύθυνοι των δεινών του τόπου να αναλαμβάνουν δημόσια αξιώματα. Πρόσθεσε, ότι η πολιτική της λήθης του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου ήταν μια προσπάθεια να διασωθεί η ενότητα του λαού και να αποφευχθούν οι πράξεις αντεκδίκησης.

10

Στις 18 Οκτωβρίου, 1990, η Βουλή των Αντιπροσώπων ψήφισε τον κρινόμενο Περί Πραξικοπήματος (Ειδικά Διατάξεις) (Τροποποιητικό) Νόμο του 1990 (το κείμενο του Νόμου επισυνάπτεται).

15

Η Βουλή των Αντιπροσώπων στις 19 Οκτωβρίου, 1990 κοινοποίησε τον πιο πάνω Νόμο στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας για έκδοση σύμφωνα με το Άρθρο 52 του Συντάγματος.

20

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, όπως αναφέρεται στην έκθεση των γεγονότων της Αναφοράς, επικροτεί το πνεύμα και το σκοπό του κρινόμενου Νόμου. Ωστόσο καταχώρησε την παρούσα Αναφορά, με βάση το Άρθρο 140 του Συντάγματος, για ν' αποφασίσει το Ανώτατο Δικαστήριο τελεσίδικα το θέμα της αμφισβητούμενης συνταγματικότητας του επίδικου Νόμου, χωρίς να τον αναπέμψει προηγουμένως στη Βουλή των Αντιπροσώπων, δυνάμει του Άρθρου 51 του Συντάγματος.

25

Με τον υπό κρίση Νόμο το Άρθρο 4 του Περί Πραξικοπήματος (Ειδικά Διατάξεις) Νόμου του 1975 τροποποιήθηκε με την απύλειψη στο τέλος του της τελείας και της προσθήκης της ακόλουθης φράσης:-

30

"τα μέλη αυτής στερούνται του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι εις τας Προεδρικές, Βουλευτικές, Δημοτικές και Κοινοτικές εκλογάς".

5 Τα Άρθρα 40 και 64 του Συντάγματος αφορούν το δικαίωμα του εκλέγεσθαι μόνο, και ως εκ τούτου η επιχειρηματολογία περιορίστηκε στην εξέταση του μέρους εκείνου του Νόμου που αφορά το δικαίωμα του εκλέγεσθαι στο αξίωμα του Προέδρου της Δημοκρατίας και του Βουλευτή. Το Ανώτατο Δικαστήριο ερεύνησε το θέμα που τέθηκε
10 υπό την κρίση του και η ομόφωνη Γνωμάτευση της πλειοψηφίας των Μελών του (Α.Ν. Λοΐζου Πρόεδρος, και Δικαστές Δ. Δημητριάδης, Δ. Στυλιανίδης, Γ. Παπαδόπουλος, Χρ. Χατζητσαγγάρης, Γ. Πογιατζής και Γ. Χρυσοστομής) είναι η ακόλουθη:-

15 Τα Άρθρα 40 και 64 του Συντάγματος καθορίζουν τις προϋποθέσεις εκλογιμότητας για το αξίωμα του Προέδρου της Δημοκρατίας και του Βουλευτή αντίστοιχα.

Το Άρθρο 40 προβλέπει:-

20 "Πας τις δικαιούται να θέση υποψηφιότητα προς εκλογήν αυτού ως Προέδρου ή ως Αντιπροέδρου της Δημοκρατίας, εφ' όσον κατά τον χρόνον της εκλογής:

(α) είναι πολίτης της Δημοκρατίας, (β) συνεπλήρωσε το τριακοστόν πέμπτον έτος της ηλικίας αυτού,

25 (γ) δεν έχει καταδικασθή κατά την ημέραν της ενάρξεως ισχύος του Συντάγματος ή μετ' αυτήν δι' αδίκημα ατιμωτικόν ή ηθικής αισχροτήτος ή δεν έχει στερηθή της εκλογιμότητος κατόπιν αποφάσεως αρμοδίου δικαστηρίου ένεκα οιουδήποτε εκλογικού αδικήματος, και τέλος

30 (δ) δεν πάσχη εκ διανοητικής νόσου καθιστώσης τούτον ανίκανον να ασκήση τα καθήκοντα του Προέδρου ή του Αντιπροέδρου της Δημοκρατίας."

Το Άρθρο 64 προβλέπει:-

"Πας τις δικαιούται να υποβάλει υποψηφιότητα βουλευτού, εφ' όσον κατά τον χρόνο της εκλογής:

(α) είναι πολίτης της Δημοκρατίας,

(β) έχει συμπληρώσει το εικοστόν πέμπτον έτος της ηλικίας αυτού, 5

(γ) δεν έχει καταδικασθή κατά την ημέραν της ενάρξεως ισχύος του Συντάγματος ή μετ' αυτήν δι' αδίκημα ατιμωτικόν ή ηθικής αισχροτήτος ή δεν έχει στερηθή της εκλογιμότητος κατόπιν αποφάσεως αρμοδίου δικαστηρίου λόγω οιουδήποτε εκλογικού αδικήματος, και 10

(δ) δεν πάσχει εκ διανοητικής νόσου καθιστώσης αυτό ανίκανον να ασκήση τα καθήκοντά του ως βουλευτού."

Η διατύπωση και των δύο πιο πάνω Άρθρων του Συντάγματος είναι σαφής. Σ' αυτά απαριθμούνται εξαντλητικά οι προϋποθέσεις εκλογιμότητας για τα αντίστοιχα αξιώματα. Είναι φανερό ότι αποτελεί προϋπόθεση στέρησης της εκλογιμότητας ενός πολίτη:- 15

(α) Η καταδίκη για αδίκημα ατιμωτικό ή ηθικής αισχροτήτας, ή 20

(β) Η στέρηση της εκλογιμότητας κατόπιν απόφασης αρμοδίου δικαστηρίου ένεκα οιουδήποτε εκλογικού αδικήματος. Απαιτούν δηλαδή οι συνταγματικές διατάξεις στην πρώτη περίπτωση καταδίκη για αδίκημα που 25
εμπίπτει στις κατηγορίες που αναφέρονται σ' αυτές, και στη δεύτερη στέρηση εκλογιμότητας μετά από απόφαση αρμοδίου δικαστηρίου για εκλογικό αδίκημα. Ο όρος "καταδίκη" που βρίσκεται στα πιο πάνω άρθρα σημαίνει καταδίκη από αρμόδιο δικαστήριο το οποίο ασκεί ποινική δικαιοδοσία (βλέπε *The Attorney-General v. Georghiou* (1984) 2 C.L.R. 251). 30

5 Ο κρινόμενος Νόμος καθιερώνει νέο κώλυμα εκλογιμότητας με αποτέλεσμα να τροποποιούνται οι συνταγματικές διατάξεις με την προσθήκη νέων προϋποθέσεων εκλογιμότητας, πράγμα αντίθετο προς τις ρητές και σαφείς πρόνοιες των Άρθρων αυτών.

10 Στην προκειμένη περίπτωση οι διατάξεις του κρινόμενου Νόμου δεν αποτελούν καταδίκη ούτε και στέρηση εκλογιμότητας από αρμόδιο δικαστήριο για εκλογικό αδίκημα. Η δε συμμετοχή στην πραξικοπηματική κυβέρνηση από μόνη της δεν ικανοποιεί τις προϋποθέσεις των παραγράφων 40(γ) και 64(γ) του Συντάγματος που εκτίθενται πιο πάνω. Οι Νομοθετικές προβλέψεις και διαπιστώσεις δεν μπορούν να υποκαταστήσουν την καταδίκη ή απόφαση αρμόδιου δικαστηρίου.

15 Περαιτέρω ο κρινόμενος Νόμος δεν μπορεί να δικαιολογηθεί με το Δίκαιο της Ανάγκης το οποίο, σύμφωνα με τη νομολογία μας (*Attorney-General of the Republic v. Ibrahim and Others, 1964 C.L.R. 195*), αποτελεί στην Κύπρο πηγή συνταγματικού δικαίου και εφαρμόζεται
20 όταν υπάρχει επιτακτική ανάγκη ή εξαιρετική περίπτωση και δεν υπάρχει άλλη θεραπεία εκτός από τη θεραπεία της κατ' ανάγκη παρέκκλισης από το Σύνταγμα του οποίου οι διατάξεις δεν μπορούν να λειτουργήσουν.

25 Δεν μπορεί βάσιμα να προβληθεί ο ισχυρισμός ότι δεν υπήρχε άλλη θεραπεία παρά από την κατ' ανάγκη παρέκκλιση από το Σύνταγμα με την ψήφιση του επίδικου Νόμου. Η ποινική δίωξη των πραξικοπηματιών για συναφή ποινικά αδικήματα κατά παράβαση του Ποινικού Κώδικα, ήταν πάντοτε και ακόμη είναι ανοικτή, αρκεί να υπήρχε η πολιτική βούληση για το σκοπό αυτό. Δεν υπήρχε δε οποιοδήποτε άλλο νομικό κώλυμα. Στην υπόθεση *H Δημοκρατία ν. Νικολάου Σαμψών (1977) 2 Α.Α.Δ. 1*, αποφασίστηκε ότι η εξαγγελία αμνηστίας από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας στο λόγο του της 7ης Δεκεμβρίου, 1974,
30 δεν αποτελεί κώλυμα ποινικής δίωξης γιατί δε θεσπίστηκε από τη Βουλή των Αντιπροσώπων οποιαδήποτε νομοθεσία που να δίδει την απαιτούμενη νομική ισχύ σε τέτοια
35

αμνηστία και οι διατάξεις του Ποινικού Κώδικα δεν κατέστησαν ανενεργείς.

Για τους πιο πάνω λόγους ο κρινόμενος Νόμος, σε όση έκταση αναφέρεται στο δικαίωμα εκλογιμότητας για τα αξιώματα του Προέδρου της Δημοκρατίας και Βουλευτή, είναι αντισυνταγματικός ως αντίθετος και ασύμφωνος με τις διατάξεις των Άρθρων 40 και 64 και κατ' επέκταση του Άρθρου 179 του Συντάγματος. 5

Η παρούσα Γνωμάτευση κοινοποιείται σύμφωνα με το Άρθρο 140.2 του Συντάγματος στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και στη Βουλή των Αντιπροσώπων. 10

"ΠΡΟΤΑΣΗ ΝΟΜΟΥ ΠΟΥ ΤΙΤΛΟΦΟΡΕΙΤΑΙ ΝΟΜΟΣ ΤΡΟΠΟΠΟΙΩΝ ΤΟΝ ΠΕΡΙ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑΤΟΣ (ΕΙΔΙΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ) ΝΟΜΟ ΤΟΥ 1975".

Συνοπτικός τίτλος 57 του 1975 1. Ο παρών Νόμος θα αναφέρεται ως ο περί Πραξικοπήματος (Ειδικαί Διατάξεις) (Τροποποιητικός) Νόμος του 1990 και θα διαβάζεται μαζί με τον περί Πραξικοπήματος (Ειδικαί Διατάξεις) Νόμο του 1975 (που στο εξής θα αναφέρεται ως ο "βασικός νόμος") και ο βασικός νόμος και ο παρών Νόμος θα αναφέρονται μαζί ως οι περί Πραξικοπήματος (Ειδικαί Διατάξεις) Νόμοι του 1975 και 1990. 15 20 25

Τροποποίηση του άρθρου 4 του βασικού νόμου. 2. Το άρθρο 4 του βασικού νόμου τροποποιείται με την απάλειψη στο τέλος του, της τελείας και προσθήκης της ακόλουθης φράσης: 30
"τα μέλη αυτής στερούνται του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι εις τας Προεδρικής, Βουλευτικής, Δημοτικής και Κοινοτικής εκλογάς".

ΠΙΚΗΣ Δ.: Η απόφαση που θα εκδοθεί, ετοιμάστηκε και συντάχθηκε από τους Δικαστές Νικήτα, Αρτεμίδα, και εμένα.

5 ΠΙΚΗΣ, Δ.: Η απόφαση του Δικαστηρίου ως προς τη συνταγματικότητα του κρινόμενου νόμου είναι ομόφωνη. Η γνωμάτευσή μας, βάσει του άρθρου 140 του Συντάγματος, είναι ότι ο Περί Πραξικοπήματος (Ειδικά Διατάξεις) (Τροποποιητικός) Νόμος του 1990, στην έκταση που αναφέρεται στο δικαίωμα του εκλέγεσθαι στα αξιώματα του Προέδρου της Δημοκρατίας και του Βουλευτή, είναι αντι-
10 συνταγματικός επειδή αντιβαίνει και έρχεται σε αντίθεση με τις διατάξεις των άρθρων 40 και 64 του Συντάγματος, που καθορίζουν, αντίστοιχα, τα προσόντα για εκλογή στα δύο αυτά Πολιτειακά αξιώματα. Οι λόγοι για τους οποίους καταλήγουμε σ' αυτό το συμπέρασμα, είναι οι
15 εξής :

1. Το κείμενο των διατάξεων των άρθρων 40 και 64 είναι πανομοιότυπο, με μόνη διαφορά την αναφορά, στο αξίωμα του Προέδρου της Δημοκρατίας, και του Βουλευτή, αντίστοιχα, και τη διαφορετική ηλικία που προβλέπεται για εκλογή στα δύο αξιώματα. Οι διατάξεις των άρθρων 40 και 64 καθορίζουν εξαντλητικά, τόσο τις προϋποθέσεις για εκλογιμότητα, όσο και τις συνθήκες κάτω από τις οποίες ο πολίτης εκπίπτει του δικαιώματος του εκλέγεσθαι στα αξιώματα του Προέδρου της Δημο-
20 κρατίας και του Βουλευτή.
25

Το άρθρο 40 του Συντάγματος προβλέπει:

"Πάς τις δικαιούται να θέση υποψηφιότητα προς εκλογήν αυτού ως Προέδρου ή ως Αντιπροέδρου της Δημοκρατίας, εφ' όσον κατά τον χρόνον της εκλογής:

30 (α) είναι πολίτης της Δημοκρατίας,

(β) συνεπλήρωσε το τριακοστόν πέμπτον έτος της ηλικίας αυτού,

(γ) δεν έχει καταδικασθεί κατά την ημέραν της ενάρξεως ισχύος του Συντάγματος ή μετ' αυτήν δι' αδίκημα ατιμωτικόν ή ηθικής αισχροτήτος ή δεν έχει στερηθή της εκλογιμότητος κατόπιν αποφάσεως αρμοδίου δικαστηρίου ένεκα οιουδήποτε εκλογικού αδικήματος, και τέλος

(δ) δεν πάσχη εκ διανοητικής νόσου καθιστώσης τούτον ανίκανον να ασκήση τα καθήκοντα του Προέδρου ή του Αντιπροέδρου της Δημοκρατίας".

Οι εισαγωγικές διατάξεις των άρθρων 40 και 64 "Πάσ τις δικαιούται να θέση υποψηφιότητα", περιλαμβάνουν χωρίς διάκριση κάθε άτομο που έχει τα προσόντα που καθορίζονται στην παράγραφο (α) πολίτης της Δημοκρατίας, και παράγραφο (β) ο οποίος έχει συμπληρώσει το προβλεπόμενο όριο ηλικίας (το 25ο για το αξίωμα του Βουλευτή, και το 35ο για το αξίωμα του Προέδρου της Δημοκρατίας). Με την ίδια βεβαιότητα, καθορίζεται στις παραγράφους (γ) και (δ) των ίδιων άρθρων του Συντάγματος, πότε ο πολίτης χάνει το δικαίωμα του εκλέγεσθαι.

2. Η παράγραφος (γ) των άρθρων 40 και 64 προβλέπει ότι, πολίτης ο οποίος έχει τα προσόντα που καθορίζουν οι παράγραφοι (α) και (β), εκπίπτει του δικαιώματος του εκλέγεσθαι αν, μεταξύ άλλων, καταδικασθεί για αδίκημα ατιμωτικό ή αδίκημα που ενέχει το στοιχείο της ηθικής αισχροτήτας. Ο κρινόμενος νόμος προβλέπει την έκπτωση από το δικαίωμα του εκλέγεσθαι για λόγους άλλους από εκείνους που καθορίζουν τα άρθρα 40 και 64 του Συντάγματος.

Με την Αναφορά του Προέδρου επιζητείται η γνωμάτευση του Ανωτάτου Δικαστηρίου βάσει του άρθρου 140, κατά πόσο οι πρόνοιες του νόμου εναρμονίζονται με το Σύνταγμα ή έρχονται σε αντίθεση ή είναι ασύμφωνες με αυτό, οπότεν ο νόμος δεν εκδίδεται και δεν περιέρχεται στη σφαίρα του δικαίου. Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων, βάσει του άρθρου 140, δημιουργεί προληπτικό μηχανισμό ελέγχου της συνταγματικότητάς τους,

έτσι ώστε να εξασφαλίζεται η ένταξη της νομοθεσίας στα συνταγματικά πλαίσια.

5 3. Το πεδίο ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων περιορίζεται εξ αντικειμένου στη διαπίστωση κατά πόσο υπάρχει ή όχι σύγκρουση μεταξύ των προνοιών του ελεγχόμενου νόμου και των σχετικών διατάξεων του Συντάγματος. Αυτό επιτυγχάνεται με την αντιπαραβολή των κρινόμενων προνοιών της νομοθεσίας και των σχετικών
10 διατάξεων του Συντάγματος.

Οι λόγοι που οδήγησαν το νομοθέτη στη θέσπιση του νόμου, δεν ελέγχονται ούτε αποτελούν μέσο διαπίστωσης ή ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων. (Βλ. *Board for Registration of Architects and Civil Engineers v. Kyriakides* (1966) 3 C.L.R. 640). Όπως διευκρινίζεται και στην πρόσφατη απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου *P.I.K. και Άλλοι v. Καραγιώργη και Άλλου* (1991) 3 Α.Α.Δ. 159 στη σελ. 159 "η σκοπιμότητα και σοφία των προνοιών του νόμου εκφεύγουν του συνταγματικού ελέγχου". Γι' αυτό δε θα αναφερθούμε ούτε θα σχολιάσουμε τις
15 αγορεύσεις των μελών της Βουλής που τάχθηκαν υπέρ ή εναντίον της ψήφισης του νόμου.
20

4. Οι ουσιαστικοί λόγοι, βάσει των οποίων υποστηρίχθηκε η συνταγματικότητα του νόμου, είναι, συνοπτικά :

25 Η κατακραυγή κατά του πραξικοπήματος, που εκδηλώθηκε επανειλημμένα από το λαό και μέσω των αντιπροσώπων του, των μελών της Βουλής (βλ. Ψήφισμα της Βουλής της 30/10/75), καθώς και η ανάγκη αποκλεισμού από την ανάληψη, έστω μέσω εκλογής, πολιτικού αξιώματος των προσώπων που συμμετείχαν στην ανατροπή της συνταγματικής τάξης, και ειδικά των μελών της πραξικοπηματικής κυβέρνησης, δικαιολογούσαν παρέκκλιση από τις διατάξεις των άρθρων 40 και 64 του Συντάγματος. Νομικό έρεισμα για την παρέκκλιση αυτή παρείχε το δικαίωμα της ανάγκης. Όπως εισηγήθηκαν οι δικηγόροι της Βουλής, θα
30 αποτελούσε αντινομία η επίκληση των συνταγματικών δικαιωμάτων από εκείνους που, με τις πράξεις τους, κατέλυσαν το Σύνταγμα. Οι σκοποί του Ν 57/75 και του κρινόμενου τροποποιητικού νόμου, υπέβαλαν, συναρτώνται με
35

την ίδια τη συνταγματική τάξη και γι' αυτό δικαιολογείται η εξίσωσή τους με το Σύνταγμα ή απόδοση σ' αυτούς αυξημένης ισχύος.

5. Ο κρινόμενος νόμος αποτελεί συνέχεια και είναι συνυφασμένος με τον περί Πραξικοπήματος (Ειδικαί Διατάξεις) Νόμο του 1975 (Ν 57/75), με τον οποίο θεσμοθετήθηκε ότι οι πράξεις της πραξικοπηματικής κυβέρνησης "ουδεμίαν νομικήν υπόστασιν εκέκτηντο". Οι διατάξεις του Ν 57/75 βεβαιώνουν και νομοθετικά το ανυπόστατο των πράξεων της πραξικοπηματικής κυβέρνησης. Όπως διαπιστώνεται σε σειρά αποφάσεων των κυπριακών δικαστηρίων, οι πράξεις της πραξικοπηματικής κυβέρνησης και των πραξικοπηματιών γενικότερα, εστερούντο ολοσχερώς νομικού ερείσματος και έπεσαν στο κενό της ανομίας που επέφερε το έγκλημα του πραξικοπήματος με την κατάλυση της συνταγματικής τάξης. (Βλ. μεταξύ άλλων, *Λιασή ν. Γενικού Εισαγγελέα και Άλλου (1975) 3 C.L.R. 558, Pavlou v. Attorney-General (1979) 1 J.S.C. 172 Cosma v. Attorney-General (1980) 1 J.S.C. 31, Righa v. Attorney-General (1980) 1 J.S.C. 94 και Anastassiou v. Demetriou and Another (1981) 1 C.L.R. 589*).

Η εισήγηση για την απόδοση αυξημένης ισχύος στο Ν 57/75, όπως και στον υπό κρίση τροποποιητικό νόμο του 1990, παραγνώριζει ότι το Σύνταγμα δεν κάμνει καμιά διάκριση ως προς τη δικαιοσύνη ιεράρχηση των νόμων της Πολιτείας*. Ένας είναι ο υπέρτατος νόμος - το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας - όπως ορίζεται στο άρθρο 179. Κανένας νόμος, όσο σημαντικός κι' αν είναι ο σκοπός του, δεν εξισώνεται με το Σύνταγμα που προσδιορίζει το πλαίσιο λειτουργίας της πολιτείας και συνιστά τον αποκλειστικό γνώμονα για την κρίση της συνταγματικότητας του κρινόμενου, όπως και κάθε νόμου. Στην υπόθεση *Πρόεδρος της Δημοκρατίας ν. Βουλής των Αντιπροσώ-*

* (Η διάκριση που γίνεται από τις διατάξεις του άρθρου 169.3 αφορά συνθήκες, συμβάσεις και διεθνείς συμφωνίες, και την απόδοση αυξημένης ισχύος σε αυτές όπου συγκροτούνται με οποιοδήποτε ημεδαπό νόμο).

πων (1985) 3 C.L.R. 2224 αποφασίστηκε ότι καμιά παρέκκλιση από τις διατάξεις του άρθρου 63.1 δε μπορούσε να γίνει δεκτή εφόσο το όριο ηλικίας για την άσκηση του δικαιώματος του εκλέγειν καθοριζόταν από το Σύνταγμα. Η

5 ευρύτερη αρχή η οποία προκύπτει από την πιο πάνω απόφαση είναι ότι, όπου οι προϋποθέσεις για συμμετοχή σε εκλογή καθορίζονται οριστικά από το Σύνταγμα δεν υπάρχει πεδίο για παρέκκλιση από τις συνταγματικές διατάξεις.

10 Η εισήγηση ότι ο Ν 57/75 - ή ο υπό κρίση νόμος - έχει, λόγω του αντικειμένου του, αυξημένη ισχύ εξισούμενη με το Σύνταγμα, στερείται νομικού ερείσματος και δε γίνεται δεκτή.

15 6. Ο δεύτερος και κύριος λόγος που έχουν επικαλεσθεί οι δικηγόροι της Βουλής για την υποστήριξη της συνταγματικότητας του κρινόμενου νόμου, εδράζεται στο δίκαιο της ανάγκης. Η ανάγκη, σύμφωνα με τις εισηγήσεις τους, που επέβαλε τη ψήφιση του νόμου, έχει προκύψει από την

20 παράλειψη των αρμόδιων Αρχών της Δημοκρατίας να κινήσουν τους μηχανισμούς δίωξης και τιμωρίας των πραξικοπηματιών. Όπως ο όρος "ανάγκη" υποδηλώνει, και έχει νομολογιακά προσδιοριστεί (βλ. μεταξύ άλλων, *Attorney-General of the Republic v. Mustafa Ibrahim and Others, 1964 C.L.R. 195* και *Aloupas v. National Bank*

25 *(1983) 1 C.L.R. 55* η προσφυγή στο δίκαιο της ανάγκης αποτελεί εξαιρετικό μέτρο, άρρηκτα συνυφασμένο με τη λειτουργία των συνταγματικών θεσμών και την υποστήλωσή τους, όπου, λόγω εξαιρετικών περιστάσεων, η λειτουργία τους καθίσταται ανέφικτη. Μετά την αποκατάσταση της συνταγματικής τάξης δεν υπήρχε κανένα

30 νομικό κώλυμα ή εμπόδιο στη δίωξη των μελών της πραξικοπηματικής κυβέρνησης, ή οποιουδήποτε άλλου έλαβε μέρος στην ανατροπή της έννομης τάξης, ώστε να προκύπτει ανάγκη για την αντιμετώπιση του κενού προς το σκοπό θεμελίωσης της συνταγματικής τάξης.

35 Συνεπώς, δεν προέκυψε ανάγκη, όπως ο όρος καθορίζεται στο πλαίσιο του δικαίου της ανάγκης, ώστε να παρέ-

χεται δικαίικό έρεισμα για τη θέσπιση του κρινόμενου νόμου.

7. Η μη εφαρμογή των ποινικών διαδικασιών για τη δίωξη των προξικοπηματιών δεν παρέχει λόγο για προσφυγή στο δίκαιο της ανάγκης, ούτε και δίνει έρεισμα στη Βουλή των Αντιπροσώπων να υποκαταστήσει τη δικαστική εξουσία στη διαπίστωση της διάπραξης αδικήματος το οποίο αποστερεί τον παραβάτη του δικαιώματος του εκλέγεσθαι, όπως καθορίζεται στα άρθρα 40 και 64 του Συντάγματος. Όπως διευκρινίζεται στην απόφαση *Γενικός Εισαγγελέας ν. Γεωργίου (1984) 2 C.L.R. 251* το δικαίωμα αυτό μπορεί να απωλεσθεί μόνο μετά από καταδίκη από αρμόδιο δικαστήριο για αδίκημα το οποίο είναι ατιμωτικό ή ενέχει το στοιχείο της ηθικής αισχροτήτας. Εξάλλου, η απουσία οποιουδήποτε κωλύματος στη δίωξη των προξικοπηματιών, βεβαιώνεται από την απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου στη *Δημοκρατία ν. Νικολάου Σαμψών (1977) 2 C.L.R. 1*. Δεν υπήρχε ούτε υπάρχει κώλυμα στη δίωξη των προξικοπηματιών. (Βλ. *Paporgis v. National Bank (1986) 1 C.L.R. 578, σχετικά με το πλαίσιο εφαρμογής των διατάξεων του άρθρου 30.2*).

Συμπερασματικά, το δίκαιο της ανάγκης αποβλέπει στην υποστήλωση των συνταγματικών θεσμών και διατάξεων, και όχι την παράκαμψη ή παρέκκλιση από αυτούς.

8. Καταλήγουμε ότι τα άρθρα 40 και 64 του Συντάγματος καθορίζουν εξαντλητικά τις προϋποθέσεις εκλογιμότητας στο αξίωμα του Προέδρου της Δημοκρατίας και του Βουλευτή, αντίστοιχα. Οι διατάξεις του κρινόμενου νόμου αποστερούν ορισμένα πρόσωπα του δικαιώματος αυτού, σε αντίθεση με τις ρητές διατάξεις των προαναφερθέντων άρθρων του Συντάγματος. Η Βουλή των Αντιπροσώπων, με τον υπό αναφορά νόμο, υποκαθιστά τη συνταγματική διαδικασία για τη διαπίστωση κωλύματος το οποίο συνεπάγεται απώλεια του δικαιώματος του εκλέγεσθαι στα δυο αξιώματα. Το δικαίωμα αυτό, όπως ρητά προβλέπεται στο Σύνταγμα, χάνεται μόνο μετά από καταδίκη από αρμόδιο δικαστήριο για τα αδικήματα που προ-

βλέπουν τα άρθρα 40(γ) και 64(γ), αντίστοιχα.

- 5 Για τους λόγους που έχουν εκτεθεί, κρίνουμε ότι το άρθρο 2 του υπό αναφορά νόμου, στην έκταση που αναφέρεται στο δικαίωμα του εκλέγεσθαι, είναι αντισυνταγματικό επειδή έρχεται σε αντίθεση και προσκρούει στις διατάξεις των άρθρων 40(γ) και 64(γ) του Συντάγματος, καθώς και εκείνες του άρθρου 179 που ορίζει ότι το Σύνταγμα είναι ο υπέρτατος νόμος της Δημοκρατίας.

10

Γνωμάτευση ως ανωτέρω.